



USE OF HEDGING INSTRUMENTS IN THE TURKISH BANKING SECTOR

Y. Ercan ÇALIŞ* Bünyamin ÖZDOĞAN**

* Prof. Dr. Marmara Üniversitesi, İşletme Fakültesi, İşletme Bölümü, ecalis@marmara.edu.tr

** Doktora Öğrencisi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Muhasebe Finansman Doktora Programı, bunyamin.ozdogan@halkbank.com.tr

Received Date:06.03. 2021, Revised Date:22.04.2021, Accepted Date:02.05.2021

Copyright © 2021 Y. Ercan ÇALIŞ, Bünyamin ÖZDOĞAN. This is an open access article distributed under the Eurasian Academy of Sciences License, which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original work is properly cited.

ABSTRACT

Systemic banking crises are highly destructive events that cause a decline in economic activity, financial intermediation and ultimately social welfare. There were many banking crises around the world, and many countries were exposed to these banking crises at least once in the last 50 years. On the other hand, some countries have been defeated by these crises many times due to their fragile economic and political structures. Currency risk, liquidity risk and interest rate risk that banks can manage are among the main risks that banks are exposed to, which cause systematic banking crises. In addition to the current legislation such as the Banking Law, the Turkish Commercial Law, and the Law of Obligations, the Basel Criteria, which are effective on the banking system with their advisory decisions, also aimed to prevent financial crises that may be caused by banks by keeping the aforementioned risks under control.

Keywords: Hedging, Bank, Derivative Instruments, Interest Rate, Exchange Rate, Liquidity

RİSKTEN KORUNMA ARAÇLARININ TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNDE KULLANIMI

ÖZET

Sistemik bankacılık krizleri, ekonomik aktivitede, finansal aracılıkta ve en nihayetinde de toplum refahında düşüşe sebep olan oldukça yıkıcı olaylar olarak karşımıza çıkar. Son 50 yılda Dünya genelinde birçok bankacılık krizi yaşanmış olup birçok ülke bu süreçte en az bir defa bu bankacılık krizlerine maruz kalmıştır. Bazı ülkeler ise kırılgan ekonomik ve politik yapıları gereği bu krizlere birçok defa yenilmişlerdir. Sistemik bankacılık krizlerine sebep olan bankaların maruz kaldığı başlıca riskler arasında bankaların yönetebileceği kur riski, likidite riski ve faiz riski gelmektedir. Bankacılık Kanunu, Türk Ticaret Kanunu (TTK), Borçlar Kanunu gibi mevzuatın yanında, tavsiye edici kararları ile bankacılık sistemi üzerinde etkili olan Basel Kriterleri de bahse konu riskleri kontrol altında tutarak bankaların muhtemel sebep olabileceği finansal krizlerin önüne geçmeyi hedeflemiştir.

Anahtar Kelimeler: Riskten Korunma, Banka, Türev Enstrümanlar, Faiz, Kur, Likidite



1. GİRİŞ

Sistemik bankacılık krizlerinin Dünya ekonomileri üzerinde bıraktığı yıkıcı etkilerin önüne geçmek adına bankaların aktif olarak risk yönetimlerini yapmaları elzemdir. Aksi takdirde bankalarda yaşanan krizler reel sektörü etkilemekte ve bu etki uzun vadede ekonomileri baskı altında tutmaktadır.

1970 ile 2017 yılları arasında Dünya genelinde yaşanan 151 bankacılık krizi bu ekonomik hasarı gözler önüne sermektedir. Bu krizlerden neredeyse her ülke en az bir defa nasibini almıştır. Bazı ekonomik ve politik kırılganlıklara sahip ülkeler ise bu krizlerden daha fazla etkilenmiştir. Örneğin, Arjantin 4 defa, Demokratik Kongo Cumhuriyeti ve Ukrayna ise bu yıkıcı etkiye 1970’den beri 3’er defa bankacılık krizlerine yenik düşmüşlerdir. Söz konusu bu bankacılık krizlerinin ekonomilere olan mali etkileri ise oldukça çarpıcı düzeydedir. Yapılan araştırmalar yüksek gelir düzeyine sahip ülkelerde bu krizlerin ortalama maliyetinin GSYİH’in %6,68’i, Türkiye gibi düşük ve orta gelir düzeyine sahip ülkelerde ise GSYİH’in %10’u seviyelerinde olduğunu göstermiştir. Aynı krizler kamu maliyesindeki borç stokunu ise yüksek gelirli ülkelerde %21, düşük ve orta gelirli ülkelerde %16 seviyesinde artırmaktadır (IMF Working Paper, 2018:3-8-18-20).

Kur riski, likidite riski ve faiz riskine maruz kalan bankaların faaliyetlerini ve ömürlerini sürdürebilmeleri için aktif risk yönetimini iyi yapmaları, banka bilançolarının kaldırabileceği riskten daha fazlasını taşımamaları önem arz etmektedir. 5411 sayılı Bankacılık Kanunu’nun 1.maddesi ile finansal piyasalara ilişkin güven ve istikrarın sağlanmasına yönelik usul ve esasların belirlenmesi ile güven ve istikrarın yapı taşı olan bankaların regüle edilmesi amaçlanmıştır. 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu (TTK)’nın 18.maddesinde belirtilen, her tacir basiretli tüccar olarak faaliyet göstermek zorundadır hükmü uyarınca da bankaların faaliyetlerini basiretli olarak, risklerini yöneterek yürütmeleri gerekir. Ayrıca 6098 sayılı Borçlar Kanunu’nun birçok maddesinde de bankaların sözleşmelerdeki aracı rolü de dikkate alındığında, bankaların risk yönetimi noktasında azami özen göstermesi gerekmektedir.

Bankaların güven unsuru, 1890’lardaki İngiliz Barings Brother’s, Büyük Buhran’da batan 200’ün üzerinde banka, 1931’deki Avusturya’lı Kreditanstalt, 1974’deki Alman Bankhaus Herstatt ve Amerikan Franklin National Bank, 1982’de İtalyan Banka Ambrosiano ve Amerikan Continental Illinois ile Penn Square, 1991’deki Uluslararası Kredi ve Ticaret Bankası, 1995’de İngiliz Barings, 1998’deki Bank Ekspres, 2000’deki Demirbank, 2003’deki İmar Bankası ve 2008’deki Lehman Brothers’ın iflası Dünya’da ve Ülkemizde bugüne kadar gerçekleşen önemli olaylarla sarsılmıştır. Bu iflasların sebepleri arasında, konjonktürel olarak yaşanan ekonomik krizler, bankaların karlarını maksimize etmek adına attıkları agresif adımlar neticesinde maruz kaldıkları risklerin iyi yönetilememesi, bazı banka patronlarının bankalarını kendi firmalarını fonlamak için usulsüz kullanması ve bankaların dolandırıcılıklara maruz kalması sayılabilir.

Bu çalışmanın konusu, likidite, faiz ve kur riskinden korunma amaçlı türev ürünlerin Türk bankacılık sektöründe kullanımınıdır.

2. RİSKTEN KORUNMA

Yatırımları, ters fiyat hareketlerinden kaynaklı risklere karşı korumak amacıyla, para ve sermaye piyasalarında yapılan işlemlere riskten korunma işlemleri denir. Bu bağlamda yatırımcının taşıdığı uzun pozisyonun tersine, olası aşağı yönlü bir fiyat hareketinden kaynaklı riskleri ortadan kaldırmak için kısa pozisyon alması veya tam tersine taşıdığı kısa pozisyonun olası yukarı yönlü bir fiyat hareketinden kaynaklı riskleri



elimine etmek için uzun pozisyon alması riskten korunma işlemi olarak adlandırılır (TCMBa: 37). İngilizce bir kelime olan “Hedging”, finansal piyasalarımızda kullanılan yaygın bir terimdir ve kelime anlamı olarak da riskleri elimine etmek için yapılan riskten korunma işlemlerini ifade etmektedir.

Finansal piyasalarda bankaların karşılaşılabilecekleri risklerin başında faiz, kur ve likidite riskleri gelmektedir ve bankaların bu riskleri yönetmek için aktif olarak riskten korunma işlemleri arasında sayılan forward, futures, swap ve opsiyon işlemlerini sıklıkla kullandıkları görülmektedir (Çonkar, 2002:3-4).

1.1. Türev İşlemler

Türev işlemler, spot işlem tarihinden ileri bir tarihte teslimi söz konusu olan dayanak varlığın vadesi, miktarı ve fiyatını bugünden belirleyen işlemlerdir (TCMBa: 43). 06.12.2012 tarihinde kabul edilen 6362 sayılı Sermaye Piyasası Kanunu’nun 3.maddesine göre aşağıda sayılan ürünler türev ürünler şu şekilde ifade edilmiştir;

- ✓ “Menkul kıymetleri satın alma veya satma veya birbirleri ile değiştirme hakkı veren türev araçları,
- ✓ Değeri, bir menkul kıymet fiyatına veya getirisine; bir döviz fiyatına veya fiyat değişikliğine; faiz oranına veya orandaki değişikliğe; bir kıymetli maden veya kıymetli taş fiyatına veya fiyat değişikliğine; bir mal fiyatına veya fiyat değişikliğine; Kurulca uygun görülen kurumlarca yayınlanan istatistiklere veya bunlardaki değişikliğe; kredi riski transferi sağlayan, enerji fiyatları ve iklim değişkenleri gibi ölçüm değerleri olan ve bu sayılanlardan oluşturulan bir endeks seviyesine veya seviyedeki değişikliğe bağlı olan türev araçları, bu araçların türevlerini ve sayılan dayanak varlıkları birbirleri ile değiştirme hakkı veren türevleri,
- ✓ Döviz ve kıymetli madenler ile Kurulca belirlenecek diğer varlıklar üzerine yapılacak kaldıraçlı işlemler,”

Türev işlemlerin en çok kullanılanları futures, forward, swap ve opsiyon olup bu türev ürünler, getirileri dayanak varlığın getirisine çıpalanmış araçlardır. Örneğin bir forward döviz kontratında, forward sözleşmesinin fiyatı döviz piyasasındaki hareketliliğe göre belirlenir (TCMBa: 43).

Türev işlemlerin kullanım amacı riskten korunma olabileceği gibi, spekülasyon amaçları ve arbitraj amaçlı da yapılabilmektedir.

1.1.1. Futures İşlemler

Futures işlemler; sözleşmenin taraflarına, organize piyasalarda kontrata ilişkin miktarı, vadesi, teminat yapısı gibi unsurların standartlaştırıldığı belli bir kıymetin önceden belirlenmiş bir fiyattan yine önceden belirlenmiş bir tarihte, alma veya satma hakkını veren işlemlerdir (TCMBa:39-40).

1.1.2. Forward İşlemler

Özünde futures işlemlere benzeyen forward işlemlerin, futures işlemlerden en belirgin farkı bu işlemlerin tezgah üstü piyasa olarak ifade edilen organize olmayan piyasalarda işlem gören ürünler olmasıdır. Forward işlemlerin organize olmayan piyasalarda yapılması demek, ürünün vadesi, teminat yapısı ve fiyatının standart olmaması demektir. Örneğin, bir bankadan alınan 30 Haziran 2021 vadeli USD/TL forward sözleşmesinin teminat yapısı ve fiyatı alıcının kredibilitesine veya bankanın o anki ürün satma iştahına göre değişiklik gösterir.



1.1.3. Swap İşlemleri

Swap, iki tarafın iki farklı finansal araçtan nakit akışlarını veya borçlarını belirli bir vadede değiştirmeyi taahhüt ettiği bir türev enstrüman sözleşmesidir. Çoğu swap işlemi, kredi veya tahvil gibi kavramsal bir anapara tutarına dayalı nakit akışlarını içerir, ancak dayanak varlık hemen hemen her şey olabilir. Her nakit akışı, takasın bir tarafını oluşturur. Bir nakit akışı genellikle sabitken diğeri değişkendir ve bir gösterge faiz oranına, dalgalı döviz kuruna veya endeks fiyatına dayanır. En yaygın swap türü faiz oranı, para ve çapraz döviz kuru swap işlemidir. Swaplar borsalarda işlem görmez ve perakende yatırımcılar genellikle swap yapmazlar. Bunun yerine, swap, tarafların ihtiyaçlarına göre özelleştirilmiş, işletmeler veya finans kurumları arasındaki tezgah üstü piyasa sözleşmeleridir (Swap, Investopedia, Erişim Adresi <https://www.investopedia.com/terms/s/swap.asp>).

1.1.4. Opsiyon İşlemleri

TCMB terimler sözlüğünde opsiyon işlemleri şu şekilde ifade edilmiştir; “*Belirli bir malı, kıymeti veya finansal göstergeyi önceden belli bir vade ve fiyattan alma-satma hakkı veren kontratlardır. Kontratı elinde tutanın kontrata konu olan kıymeti alma (call-option) veya satma (put-option) hakkı varken, kontrattan kaynaklanan herhangi bir yükümlülüğü yoktur. Kontratı satan (yazan) taraf ise vadede kontratı elinde tutan tarafın, kontrata konu olan kıymeti kontrat şartları içerisinde almak-satmak istemesi halinde, sözleşme hükümlerini yerine getirmekle yükümlüdür. Opsiyonu satan (yazan) taraflar bu işlem karşılığı prim geliri elde etmektedirler*”(TCMBa: 31).

1.2.Kur, Likidite ve Faiz Riski

Bankalar birçok riske maruz kalmakla birlikte riskten korunma aracı olan türev enstrümanlar ile bankalar barındırdıkları kur, likidite ve faiz riskini kontrol etmeye çalışırlar.

1.2.1. Kur Riski

Kur riski, döviz kurlarında oluşabilecek volatilité neticesinde bilançonun varlık ve yükümlülüklerindeki değişikliklerden kaynaklı zarar edilme olasılığıdır (TCMBa: 24). Kur riski, uluslararası para ve sermaye piyasalarındaki dalgalanma, yurtiçi ve yurtdışı siyasi gerilimler, salgın hastalıklar ve emtia piyasalarındaki ani iniş ve çıkışlar gibi etkenler neticesinde meydana gelen döviz kurlarındaki oynaklıklar, Türkiye gibi dışa bağıllığı yüksek ekonomilerin baş aktörlerinden olan bankaların bilançolarında yıkıcı ve kalıcı etkiler bırakabilmektedir.

1973'te Bretton Woods'un dağılmasından sonra görece sabit döviz kurundan, dalgalı kur rejime geçilmesi ile “Herstatt Riski” neticesinde Almanya'da mukim Herstatt Bank iflas etmiştir.

Herstatt Riski, saat farklılığından kaynaklı olarak tarafların karşılıklı olarak iki farklı para biriminden olan yükümlülüklerini yerine getirilememesi riskini ifade etmektedir. Herstatt Bank, o dönemde sürekli yaptığı gibi Avrupa para birimlerini özellikle Alman markını Avrupa saatine göre karşılığında Amerikan doları vermek üzere almış, fakat vereceği Amerikan dolarını o anda, saat farkından kaynaklı New York'taki piyasa kapalı olduğu için alamamıştır (Kamata, 1990:60). Çünkü Alman denetim otoritesi Herstatt Bank'ın faaliyetlerini 26 Haziran 1974 günü saat 15:30'da durdurmuş, bunu öğrenen Amerikan bankaları ise Herstatt Bank'ın hesaplarına bloke koymuş ve Avrupa para birimlerini ödeyen bankalar, karşılığında bekledikleri Amerikan dolarlarını, Herstatt Bank'ın faaliyetinin durdurulması sebebiyle alamamışlardır. Herstatt



Bank Almanya’da o dönemde yabancı para piyasasında aktif rol alan ve 1973 sonu itibarıyla 2.7 Milyar Alman Markı toplam varlığı olan Almanya’nın 35. büyük bankasıdır. 1973’de Herstatt Bank, Amerikan Dolarının, Alman Markı karşısında değer kaybedeceği üzerine pozisyonlarını almış, 1973’ün sonlarına gelindiğinde ise bankanın döviz departmanı Amerikan Dolarının Alman Markı karşısında değer kaybedeceği stratejisini benimsemiş ve stratejisinde 1974’ün ortalarına kadar haklı çıkmıştır. Fakat Amerikan Dolarının ani olarak yönünü değiştirerek değer kazanmaya başlaması ile Herstatt Bank’ın taşıdığı riskler artmış ve bankanın açık döviz pozisyonu 2 Milyar Alman Markı seviyesine yani o dönemde kendine tanınmış olan limitin 80 katına ve banka sermayesinin 3 katına ulaşmıştır. Bunu fark eden Alman Federal Bankacılık Denetleme Ofisi de, Herstatt Bank’ın pozisyonlarını kapatmaya zorlamıştır. Ortaya çıkan 10 günlük zarar 470 Milyon Alman Markına ulaşmış ve ilgili otorite bankanın lisansını iptal ederek faaliyetlerini durdurmuştur (Herstatt Bank, Wikipedia, Erişim Adresi https://en.wikipedia.org/wiki/Herstatt_Bank).

Bu ve benzeri talihsiz olaylar neticesinde alınan dersler, olası kur şoklarına karşı bankaların mali bünyesini korumak adına devlet otoritelerini belirli kısıtlamalar getirmeye itmiştir. Örneğin BDDK’nın (Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu) 01.11.2016 tarih ve 26333 sayılı Resmi Gazete ile yürürlüğe giren “Yabancı Para Net Genel Pozisyon/Özkaynak Standart Oranının Bankalarca Konsolide ve Konsolide Olmayan Bazda Hesaplanması ve Uygulanması Hakkında Yönetmelik”in 5.maddesindeki “Konsolide finansal tablolar esas alınarak hesaplanan yabancı para net genel pozisyon/özkaynak standart oranının mutlak değeri yüzde yirmiyi aşamaz” hükmü ile Türk bankaların taşıyabilecekleri yabancı para kısa ve uzun pozisyonu sınırı belirlenerek bankaların kur riskine karşı korunması amaçlanmıştır.

Tablo 1: 2021 Mart Ayı Türk Bankacılık Sektörü Yabancı Para Pozisyonu
*Milyon TL

	Yabancı Para Pozisyonu Alt Kalemleri	Toplam
1	Döviz Varlıkları Toplamı (2+3+4)	4.224.943
2	Bilanço İçi Varlıklar	2.895.913
3	Döviz Endeksli Varlıklar	18.730
4	Bilanço Dışı Varlıklar	1.329.031
5	Döviz Yükümlülükleri Toplamı (6+7+8)	4.178.642
6	Bilanço İçi Yükümlülükler	3.330.918
7	Döviz Endeksli Yükümlülükler	0
8	Bilanço Dışı Yükümlülükler	847.723
9	Yabancı Para Net Genel Pozisyonu (1-5)	46.301
10	Yasal Özkaynak	782.143
	Yabancı Para Net Genel Pozisyon / Yasal Özkaynak Standart Oranı (Yüzde)	5,92

Tablo 1’de (BDDK, YP Pozisyonu, Erişim Adresi: <https://www.bddk.org.tr/bultenaylik>) Sektörün yabancı para pozisyonuna baktığımızda, %5,92’lik Yabancı Para Net Genel Pozisyonu/Yasal Özkaynak Standart Oranı ile %20 yasal sınırın içinde kalan Sektörün 2021 Mart itibarıyla 46,3 Milyar TL uzun pozisyonda olduğu görülmektedir. Netice itibarıyla TL’nin Mart 2021 seviyesinden itibaren değer kaybetmesi, sektörün döviz varlıklarının döviz yükümlülüklerinden fazla olması sebebiyle net net de Türk bankacılık sektörüne kambiyo kârı olarak yansımaktadır.



Tablo 1’i destekler mahiyette, 2021 Mart ayı verilerine göre Sektörün sahip olduğu kredi stoğunun %64’ü (2,4 Trilyon TL), mevduat stoğunun ise %45’i (1,64 Trilyon TL) Türk Lirası cinsindendir (BDDK, Krediler-Bilanço Tabloları, Erişim Adresi : <https://www.bddk.org.tr/BultenAylık>).

Bankalar YP net genel pozisyonu baz alarak kur risklerini yönetmeye çalışırlar. Kur riskine bakarken TL-YP riskine ilave olarak, farklı yabancı döviz birimlerinin birbirleriyle olan etkileşiminden kaynaklanan değer değişimleri olarak ifade edilen çapraz kur riskini de bakılmalıdır.

1.2.2. Likidite Riski

Likidite riski, fonlama likidite riski ve piyasa likidite riskinin bütünü olarak ifade edilirken, fonlama likidite riski kısa vadeli olarak fon giriş çıkışları arasındaki nakit ihtiyacı riskini, piyasa likidite riski ise elde tutulan varlığın nakde çevrilme süresi ve değerini ifade eder (TCMBa: 25).

Bankaların işlevlerinden biri de kısa vadeli fon arzlarını uzun vadeli yatırım fonları olarak sermaye piyasalarına kanallize ettiği “vade dönüştürme” işlevidir. Bu işlem bankalara “vade uyumsuzluğu” riskini de beraberinde getirmektedir. Vade uyumsuzluğunun bankaların taşıyamayacağı raddeye ulaşması da bankalara likidite riski olarak dönmekte, bu riskte finansal kırılganlığı artırarak sistematik riski ortaya çıkarmaktadır (Navruz, 2019: 35). Vade uyumsuzluğu Sektörün zayıf noktalarının başında gelmektedir. Sektör piyasadan topladığı kısa vadeli fonları uzun vadeli olarak vermekte bu da bankaları likidite riskine açık hale getirmektedir.

Tavsiye edici nitelikte olan Basel III Kriterleri gereği, bankaların 30 takvim günü içinde gerçekleşecek likidite çıkışlarını karşılamak için piyasalarda kolayca ve anında nakde dönüştürülebilir yeterli miktarda serbest yüksek kaliteli likit varlık stokuna sahip olmaları gerekir. Yüksek kaliteli likit varlık stokunun, net nakit çıkışlarına bölünmesi suretiyle oluşan orana Likidite Karşılama Oranı (LKO) denilir. LKO, bankacılık sektörünün finansal ve ekonomik streten kaynaklanan şokları absorbe etme kabiliyetini artıracak ve böylece finans sektöründen kaynaklanması muhtemel likidite kaynaklı risklerin reel ekonomiye yayılması riskini azaltacaktır (BISa, 2013: 4).

Ayrıca, bankaların faaliyetlerini sürekli olarak daha istikrarlı finansman kaynakları ile fonlamaları için Basel III, Net İstikrarlı Fonlama Oranı’nı (NİFO) benimsemiştir. Basel III uyarınca asgari %100 olması gereken Net İstikrarlı Finansman Oranı (NİFO), **mevcut istikrarlı fonlama miktarının, ihtiyaç duyulan net istikrarlı fonlama miktarına** oranıdır. Mevcut istikrarlı fonlama miktarı, vadesi 1 yıldan uzun olan bankaların kalıcı yükümlülüklerinin ve sermayesini, ihtiyaç duyulan net istikrarlı fonlama miktarı ise, bilanço içi varlıklar ve bilanço dışı yükümlülüklerin fonlanması gereken kısmı ifade eder. NİFO, LKO’yu tamamlar ve banka sermaye ve yükümlülüklerin sürdürülebilir bir vade yapısını sağlamak için geliştirilmiştir (BISb, 2014: 3).

21.03.2014 tarih ve 28948 sayılı Resmi Gazete ile yayımlanan Bankaların Likidite Karşılama Oranı Hesaplamasına İlişkin Yönetmeliğin 4.maddesine göre Türk bankalarının 1 Ocak 2019’dan itibaren asgari toplam likidite karşılama oranı %100’dan, yabancı para LKO ise %80’den aşağı olamaz hükmü ülkemizde uygulanırken, NİFO için BDDK tarafından bir taslak tebliğ yayınlanmış olup henüz bir zorunluluk bulunmamaktadır.

01.11.2006 tarihinde 26333 sayılı Resmi Gazete’de yayınlanan Bankaların Likidite Yeterliliğinin Ölçülmesine ve Değerlendirilmesine İlişkin Yönetmelik uyarınca bankaların BDDK’ya yaptıkları likidite durumlarına ilişkin bildirimlerin konsolide edilmiş hali aşağıdaki Tablo 2’de görülmektedir (BDDK, Likidite Durumu, Erişim Adresi: <https://www.bddk.org.tr/bultenaylık>). Tabloya göre Sektörün 2021 1.çeyrek TL LKO’su %148’lere ulaşarak pozitif anlamda yasal sınırlamaların hayli üzerinde



seyretmektedir. Burada çıkaracağımız sonuç bu verilerle Sektörün likidite yapısının gayet sağlıklı olduğudur. Sektörün YP için hesaplanan mevcut LKO'su ise 2020 yılı Ekim ayı itibarıyla yüzde 249 seviyelerinde olarak yasal alt sınırların pozitif yönlü olarak oldukça üzerinde seyretmektedir (TCMBb, 2020; 51).

Tablo 2- 2021 1.Çeyrek Türk Bankacılık Sektörü Likidite Durumu

***Milyon TL**

	Likidite Durumu	7 Gün	1 Ay	3 Ay	12 Ay	Toplam
1	Nakit Değerler ve T.C. Merkez Bankası	415.879	415.879	415.879	415.879	415.880
2	Gerçeğe Uygun Değer Farkı K/Z Yans. ve Sat.H. M.D (Net)	421.108	453.341	486.572	525.390	641.737
3	Bankalar, Yurt Dışı Merkez ve Şubeler (Varlık)	203.663	209.612	212.971	213.317	214.853
4	Para Piyasasından Alacaklar	1.613	2.419	2.905	3.516	3.516
5	Ters Repo İşlemlerinden Alacaklar	13.665	13.665	13.924	14.025	14.026
6	Zorunlu Karşılıklar (Bloke)	290.756	290.756	290.756	290.756	290.756
7	Gayrinakdi Kredi Komisyonları	500	945	2.582	5.262	10.778
8	Krediler	216.766	362.177	673.901	1.675.531	3.544.373
9	Vadeye Kadar Elde Tutulacak Menkul Değerler (Net)	219.613	229.411	245.411	256.879	332.405
10	Kiralama İşlemlerinden Alacaklar	1.739	2.116	2.831	5.943	14.293
11	Türev İşlemler (12+13+14+15+16+17)	345.381	675.299	1.035.888	1.220.876	1.503.229
12	İki Güne Kadar Valörlü Döviz Alımları	60.748	61.701	62.101	62.268	62.672
13	Vadeli Alım İşlemleri	20.402	42.111	78.042	121.755	129.533
14	Swap Alım İşlemleri	257.617	552.672	863.213	976.835	1.193.222
15	Futures Alım İşlemleri	412	412	5.144	6.143	6.144
16	Opsiyon İşlemleri (Varlık)	2.726	10.033	16.191	27.222	33.816
17	Türev İşlemlerden Diğer Alacaklar	3.477	8.368	11.197	26.654	77.842
18	TOPLAM VARLIKLAR (1+...+11)	2.130.682	2.655.619	3.383.620	4.627.374	6.985.845
19	Mevduat (Katılım Fonu)	721.456	1.074.012	1.285.694	1.364.337	1.371.847
20	Para Piyasalarına Borçlar	171.182	171.212	171.213	171.213	171.213
21	TCMB'ye Borçlar	4.345	10.066	31.750	116.105	146.356
22	Bankalar, Yurt Dışı Merkez ve Şubeler (Yükümlülük)	51.422	55.324	72.624	121.460	205.268
23	Sermaye Benzeri Krediler	2.546	2.546	3.393	10.881	183.427
24	Müstakriz Fonları	1.201	1.226	1.306	1.434	1.456
25	Kullanılan Diğer Krediler	12.661	34.044	80.552	165.822	391.474
26	Repo İşlemlerinden Sağlanan Fonlar	197.339	227.859	260.244	280.906	325.379
27	Menkul Kıymet Ödünç Piyasasına Borçlar	15.502	15.502	15.502	15.502	15.562
28	Kiralama İşlemlerinden Borçlar	3.962	3.981	4.108	4.638	12.181
29	Faktoring İşlemlerinden Borçlar	0	0	0	0	0
30	Kamu Kurum ve Kuruluşlarına Borçlar	785	1.112	2.301	4.131	7.558
31	Kredi Kartı Ödemelerinden Borçlar	20.817	51.541	65.429	72.291	72.596
32	İhraç Edilen Menkul Kıymetler	1.911	9.105	26.904	45.471	124.770
33	Diğer Borçlar	54.215	64.594	78.774	83.338	107.646
34	Bilanço Dışı İşlemler	94.890	95.252	96.164	99.284	101.552
35	Türev İşlemler (36+37+38+39+40+41)	353.383	672.550	1.018.115	1.196.764	1.471.087



36	İki Güne Kadar Valörlü Döviz Satımları	60.196	61.005	61.406	61.564	61.941
37	Vadeli Satım İşlemleri	20.259	41.844	77.574	120.523	127.983
38	Swap Satım İşlemleri	267.200	554.427	850.664	961.190	1.167.810
39	Futures Satım İşlemleri	413	413	5.111	6.079	6.096
40	Opsiyon İşlemleri (Yükümlülük)	2.783	10.006	15.339	25.649	32.070
41	Türev İşlemlerden Diğer Borçlar	2.531	4.854	8.020	21.759	75.187
42	TOPLAM YÜKÜMLÜLÜKLER (19+...+35)	1.707.617	2.489.928	3.214.073	3.753.577	4.709.373
43	Vade Dilimlerine Göre Net Likidite Açığı / Fazlası	423.066	165.692	169.547	873.797	2.276.472
44	Likidite Yeterlilik Oranı %	125	107	105	123	148

Not: Tablo-2’de yer alan “7 Gün” sütunundaki değerler, sektörün vadesine 0 ila 7 gün kalan varlık ve yükümlülüklerin hesaplanan değerlerini, “1 Ay” vadesine 0 ila 31 gün kalan varlık ve yükümlülüklerin hesaplanan değerlerini, “3 Ay” Vadesine 0 ila 3 ay kalan varlık ve yükümlülüklerin hesaplanan değerlerini, “12 Ay” vadesine 0 ila 12 ay kalan varlık ve yükümlülüklerin hesaplanan değerlerini ve “Toplam” sütunu da 0 - 12 ay arası vadeli değerler ile 12 aydan uzun vadeli varlık ve yükümlülüklerin hesaplanan değerlerini ifade eder. Vade Dilimlerine Göre Net Likidite Açığı / Fazlası kalemi, her bir vade dilimi itibarıyla toplam varlıklardan toplam yükümlülüklerin çıkartılması yoluyla bulunmaktadır. Likidite Yeterlilik Oranı kalemi, her bir vade dilimi itibarıyla toplam varlıkların toplam yükümlülüklerle bölünmesi yoluyla bulunmaktadır.

Türkiye’de 2000 yılında Demirbank, DİBS ihraçlarının %15 gibi büyük bir kısmını tek başına portföyüne alarak toplam DİBS piyasasının %10’una sahip olarak piyasayı domine etmiştir. Demirbank, TMSF’ye (Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu) devredilmeden önce, Ağustos 2020’de yabancı derecelendirme kuruluşlarından, o döneme kadar Türk bankaları arasında en yüksek not olan B+’yı almıştır. Ayrıca kredi kuruluşları banka gelişimini pozitif olarak belirtip ilerleyen süreçte Demirbank’ın notunu artıracığının sinyalini de vermişlerdir. Bu derecelendirme notuna istinaden de yabancı kredi kuruluşları da Demirbank’a yabancı para fonlamasının musluklarını açmıştır. 2020 Kasım’da yabancı sermayenin ülkeyi terk etmesi, fon fazlası olan bankaların ellerindeki fonları gecelik olarak dahi satmaması, düşen merkez bankası rezervleri, artan faizler sonucu elinde DİBS’leri tutan Demirbank’ı zorda bırakmıştır. Çünkü Demirbank o dönemde portföyünde DİBS’lere ağırlık vermiş ancak ters pozisyonda kalınca portföyündeki DİBS’ler zarar yazmış, piyasaya olan yükümlülüğünü portföyündeki DİBS’leri satsa dahi gerçekleştiremeyeceği bir duruma düşmüştür. Aynı dönemde Merkez Bankasının sadece döviz karşılığı TL fonlama yapabileceğini piyasaya deklare etmesi, 30 Kasım 2000 tarihinde gecelik fonlamayı %400’lere kadar çıkarmış fakat bono piyasasındaki faiz sadece %74’lere kadar artmıştır.

Demirbank portföyündeki bu DİBS’leri fonlamak için merkez bankası, bankalararası para piyasası, mudiler ve dış piyasalardan TL borçlanarak vade riskine, döviz borçlanarak ise kur riskine maruz kalmıştır. Gecelik faiz oranlarının ani olarak artması, Demirbank’ın gecelik faiz oranlarını ile sahip olduğu tahvilleri fonlamaya mevcut likiditesinin yetmemesi, TCMB tarafından Demirbank’ın talep ettiği likiditenin sağlanmaması sonucu Demirbank, hem faiz riski hem de likidite riskine bağlı olarak 06.12.2000 tarihli 24252 mükerrer sayılı Resmi Gazete’de yayınlanan BDDK’nın 06.12.2000 tarihli 123 sayılı kararı ile, “Zararı özkaynaklarını asan, yükümlülüklerini vadesinde yerine getirmeyen, faaliyetlerine devamı mali sistemin güven ve istikrarını tehlikeye düşüren Demirbank T.A.S.’nin temettü hariç ortaklık hakları ile yönetim ve denetiminin 4389 sayılı Bankalar Kanununun 14 üncü maddesinin (3) numaralı fıkrasına istinaden Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonuna devredilmesine karar verilmiştir.” Denilerek Demirbank, TMSF’ye devredilmiştir.



1.2.3. Faiz Riski

Faiz riski, 23.10.2015 tarih ve 29511 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan Bankaların Sermaye Yeterliliğinin Ölçülmesine ve Değerlendirilmesine İlişkin Yönetmeliğin 3 maddesinde; *“Bankanın, faiz oranlarındaki değişimlerden etkilenen alım satım hesaplarında yer alan finansal araçlara ilişkin pozisyon durumuna bağlı olarak genel piyasa riski ile spesifik riskten kaynaklı maruz kalabileceği zarar olasılığını”* ifade eder şeklinde tanımlanmıştır.

Buradan hareketle faiz riski, para ve sermaye piyasalarında oluşabilecek faiz hadlerindeki değişiklikler sonucu oluşabilecek kayıp riskidir. Türk bankacılık sisteminde ağırlıklı olarak verilen ihtiyaç kredileri ve ticari yatırım kredileri sabit faizli ve görece uzun vadeli. Bankalar genelde bu uzun vadeli kredileri yurtdışı piyasalar ve yurtiçi piyasalardan fonlarlar. Yurtiçi fonlamalarda ağırlık bireysel mevduat sahiplerinde olup, yurtiçi mevduat sahipleri de bankalara bu fonları getirisi sabit olan ve vadesi kredi vadelerine görece kısa olan aylık mevduatlarla yapmaktadırlar.

Sektörde değişken faizli mevduat ürünü olarak TÜFE, TRLIBOR ve USD LIBOR’a endeksli mevduat ürünleri bulunmakla beraber bu ürünlerin sabit faizli mevduata göre kullanım oranı oldukça düşüktür. Sabit faizli mevduatların faiz hadleri her mevduat dönüşünde piyasa şartlarına yeniden belirlenmektedir. Sonuç olarak uzun vadeli sabit faizle kredi verip bu kredilerin fonlamalarını kısa vadeli fonlama araçları ile yapan bankalar, olası faiz hadlerindeki artışta yüksek faizle fonlama sağlayarak önceden verdikleri uzun vadeli kredileri fonlamaya devam etmek zorunda kalacaklardır. Bu durumda faiz riskini meydana getirmektedir.

2004 yılında Basel Bankacılık Denetim Komitesi, mevcut uygulamanın çok ötesine geçen *“Faiz Oranı Riskinin Yönetimi ve Gözetimi İçin İlkeler”* i önermiştir. Bu ilkeler çerçevesinde komite, faiz oranı riskinin bankacılığın normal bir parçası olduğunu ve önemli bir karlılık kaynağı olabileceğini belirtmekle birlikte, faiz oranı riskinin ihtiyatlı seviyelerde tutulmasının bankaların güvenliği ve sağlamlığı için gerekli olduğunu vurgulamaktadır (Ngalawa ve Ngare, 2014: 11).

Faiz riski, kur ve likidite riskine göre banka bilançolarını uzun vadede etkilemesi ile ayrılmaktadır. Kur ve likidite riskine maruz kalan bankalar anlık zararları ile iflasın eşiğine hızlıca gelebilirken, faiz riski, varlıklar ve yükümlülüklerin vadelerine göre bilanço uzun vadede etkilemekte, muhtemel faiz riskinden kaynaklı oluşacak birikimli zararlar banka bilançosundaki özsermayeyi zamanla aşındırarak bankalarda temerrüt halini oluşturmaktadır.

Bankaların vade uyumsuzluğundan kaynaklı olarak maruz kaldıkları likidite riskinden hariç bir de faiz riski bulunmaktadır. Vade uyumsuzluğundan kaynaklı riske yapısal faiz oranı riski de denilmektedir. Sektördeki mevduatların ortalama vade yapısı ile kredilerin ortalama vade yapısı arasında uçurum vardır. Bankalar kısa vadeli ve sabit olarak toplanan fonlarla, dönem dönem değişmekle birlikte vadesi 5 yıla kadar uzayan ihtiyaç kredileri, vadeleri 10 yıla kadar varan taksitli yatırım kredileri ve vadesi 15 yıla kadar varan sabit faizli mortgage kredilerini fonlayarak ciddi bir faiz riskine maruz kalmaktadır.



BDDK verilerine göre Tablo 3’de (BDDK, Mevduat Vade İtibarıyla, Erişim Adresi: <https://www.bddk.org.tr/bultenaylik>) görüleceği üzere sektörde mevduatın ortalama vadesi 42,5 gün, kredi stoğunun ortalama vadesi ise 15,5 aydır.¹ Görüleceği üzere Sektör 42,5 günlük ortalama mevduat portföyü ile 15,5 aylık ortalama vadeye sahip kredi stoğunu yönetmektedir.

Sektörde sadece mevduat ve kredi yönetiminden kaynaklı faiz riskinin haricinde sahip olunan menkul kıymet portföyünün de barındırdığı bir faiz riski vardır. Verdiğimiz Demirbank örneğinde piyasa faizlerinin gecelik %400'lere ulaştığında, banka portföyünde bulunan sabit faizli menkul kıymetlerin değeri erimiş ve edinim bedelinin oldukça altına geldiğinden satılsa dahi banka yükümlülüklerini karşılayamaz olmuştur.

Tablo 3- 2021 Mart Türk Bankacılık Sistemi Mevduatlarının Vadeleri İtibarıyla Dağılımı *Milyon TL

Mevduat Vade İtibarıyla	Vadesiz	1 Aya Kadar	1-3 Ay Arası	3-6 Ay Arası	6-12 Ay Arası	1 Yıl Üzeri	Toplam
TL Bazlı	1.168.956	512.836	1.617.297	135.840	81.011	126.724	3.642.665

Not: Mevduatların ortalama vadesi hesaplanırken kullanılan metodolojide, vadesiz mevduat ağırlıklandırması 1 gün, 1 aya kadar olan vadeli mevduatlarda 31 günün yarısı, 1-3 ay arası vadeli mevduatlarda maksimum vade olan 90 günün yarısı, 3-6 ay arası vadeli mevduatlarda maksimum vade olan 180 günün yarısı, 6-12 ay arası vadeli mevduatlarda maksimum vade olan 365 günün yarısı, 1 yıl ve üzeri olan vadeli mevduatlarda maksimum vade olan 365 gün ağırlıklandırılmış vade olarak dikkate alınmış, çıkan ağırlıklandırılmış bakiye, toplam mevduat bakiyesine bölünerek gün sayısı elde edilmiştir.

Tablo 2- 2021 Mart Türk Bankacılık Sistemi Kredilerin Türleri İtibarıyla Dağılımı *Milyon TL

	Krediler	Kısa Toplam	Orta Uzun Toplam	Toplam
1	İskontolu İşlemlerden Alacaklar	162.180	0	162.180
2	İhracat Kredileri	88.407	121.480	209.886
3	İthalat Kredileri	5.437	3.125	8.562
4	İhracat Garantili Yatırım Kredileri	0	25.524	25.524
5	Diğer Yatırım Kredileri	0	357.119	357.119
6	İşletme Kredileri	227.821	480.254	708.075
7	Taksitli Ticari Krediler	43.194	567.415	610.609
8	İhtisas Kredileri	23.761	188.078	211.839
9	Fon Kaynaklı Krediler	530	6.368	6.898
10	Tüketici Kredileri	37.693	654.388	692.081
11	Kredi Kartları	215.901	4.387	220.288
12	Müşteri Adına Menkul Değer Alım Kredileri	1.338	292	1.630
13	Kıymetli Maden Kredileri	4.937	1.383	6.320
14	Factoring İşlemlerinden Alacaklar	6.698	0	6.698
15	Mal Karşılığı Vesaikin Finansmanı	0	0	0
16	Ortaklık Finansmanı	2	3.014	3.016
17	Diğer Krediler	234.276	310.284	544.560
18	Toplam Krediler	1.052.174	2.723.111	3.775.285

¹ Ortalama vade hesaplamasında ve BDDK verilerinden yararlanılmış olup çıkan sonuç, elde edilebilen kredi ve mevduat stok bakiyesinin, diğer dipnotlarda belirtilen metodolojiye göre hesaplanmış halidir. TBB'nin (Türkiye Bankalar Birliği) kredilere ilişkin vade dilimleri ve oranları Katılım Bankalarının stok bakiye bilgisini içerir BDDK stok kredi mevduat verilerine uyarlanmıştır.



Not: Tüketici kredileri hariç olmak üzere, ağırlıklandırılmış ortalama vade hesaplanmasında kullanılan metodolojide, kısa vadeli kredilerin 182,5 gün, orta uzun vadeli krediler ise 365 gün olarak ağırlıklandırılmıştır.

Not: Tüketici Kredilerinin ağırlıklandırılmasında kısa vade/orta uzun vade ayırımına gidilmeden, TBB'nin Eylül 2020 Raporundaki (Tüketici Kredileri ve Konut Kredileri adlı Rapor Kodu DT01, Aralık 2020 Raporu, Sayfa ii) “Temmuz-Eylül 2020 dönemi içinde kullandırılan tüketici kredileri ve konut kredilerinde yüzde 38 pay ile en fazla tercih edilen vade dilimi 73 ay ve üzeridir. Bunu yüzde 21 pay ile 49-72 ay ve yüzde 18 pay ile 25-36 ay vade dilimleri izlemiştir” metodolojisi gereği, 73 ay vade ve üzeri olanlar 73 ay, 49-72 ay vade dilimindekiler 72 ay vadenin yarısı olarak 36 ay, 25-36 ay vade dilimindeki krediler 36 ay vadenin yarısı olan 18 ay, %22’lik kalan kredi bakiyesi ise 24 ay vade olan maksimum vadenin yarısı olan 12 ay üzerinden ağırlıklandırılmış ve toplam ağırlıklandırılmış krediler (ağırlıklandırılmış tüketici ve diğer ağırlıklandırılmış krediler dahil), toplam kredi bakiyesine bölünmesi sonrasında çıkan gün sayısının 30’a bölünmesi neticesinde ortalama kredilerin vadesi elde edilmiştir.

Tablo 4’de (BDDK, Krediler, Erişim Adresi: <https://www.bddk.org.tr/bultenaylik>) yer alan kredilerden, iskonto kredisi, taksitli ticari kredi, tüketici kredileri, kredi kartları ve faktoring işlemlerinden alacakların tamamına yakını sabit faizli olup, bu krediler toplam kredi hacminin %45’ine tekabül etmektedir. Sektörün kredi stoğunun %55’i ise değişken faizlidir. Yukarıda bahsettiğimiz kredi ile mevduat yapısının vade uyumsuzluğu da dikkate alındığında ve kırılğan bir ekonomide bulunduğumuz gerçeği de bu duruma eklendiğinde, faiz oynaklığının arttığı ortamlarda ve mevduat faizlerinin hızlıca yükseldiği senaryoda, banka mevduat yapısının maliyetinin hızlıca arttığı ancak kredi yapısındaki sabit faizli kredilerin düşük faizlerle devam edecektir. Bu durumda ciddi anlamda faizlerden kaynaklı riske maruz kalan sektörün, riskten korunma araçlarına sığınmaktan başka çaresi kalmayacaktır.

3. RİSKTEN KORUNMA AMAÇLI TÜREV ÜRÜNLERİN TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNDE KULLANIMI

BDDK sektörde yapılan türev finansal araçlar ile ilgili işlemleri bankalar özelinde görebilmek, oluşması muhtemel faiz ve kur risklerini analiz etmek ve izlemek amacıyla, “BSD111GS Türev Finansal Araçlar ve Valörlü İşlemler Bildirim Formu” aracılığıyla bankalardan belirli periyotlarda bu verileri toplayıp konsolide ederek kamuoyu ile paylaşmaktadır.

BSD111GS formu ile talep edilen verinin ayrıştırılması için, ilgili formda talep edilen müşteri bilgisi, işlem tarihi, işlemin teminat yapısı gibi bilgilerin yanı sıra “İşlemin Yapıldığı Piyasa” ve “İşlemin Yapılış Amacı” bilgilerini de istenmektedir.

İşlemin Yapıldığı Piyasa;

- ✓ Organize Piyasa,
- ✓ Tezgah Üstü Piyasa,
- ✓ Bankanın genel merkez/yurtiçi birimleri ile yurtdışı birimleri arasında yapılan işlemler

İşlemin Yapılış Amacı;

- ✓ Müşteri işlemleri,
- ✓ Müşteri işlemlerini hedge etmek amacıyla gerçekleştirilen işlemler,
- ✓ Aktif-pasif yönetimi amacıyla gerçekleştirilen işlemler,
- ✓ Alım-satım amaçlı veya bunları hedge etmek amaçlı işlemler

BDDK raporlamalarında riskten korunma amaçlı türev ürün kullanımı üç alt başlıkta izlenmektedir. Bunlar; “Gerçeğe Uygun Değer Riskinden Korunma Amaçlı İşlemler”, “Nakit Akış Riskinden Korunma Amaçlı İşlemler” ve “Yurtdışındaki Net Yatırım Riskinden Korunma Amaçlı İşlemler”dir.



3.1. Türk Bankacılık Sektöründe Riskten Korunma Amaçlı Türev Ürün Kullanımı

Tablo 5’da (BDDK, Bilanço Dışı İşlemler, Erişim Adresi: <https://www.bddk.org.tr/bultenaylik>) görüleceği üzere 2020 Aralık itibarıyla sektörde kullanılan türev ürünlerin başında swap işlemleri gelmektedir. Swap harici işlemler ise forward, futures ve opsiyonlardır.

Tablo 5 Türev Ürünler Kullanımı 2020 Aralık

***Milyon TL**

Türev Finansal Araçlar	TP	YP	Toplam
Vadeli Döviz Alım İşlemleri	47.791	64.055	111.846
Vadeli Döviz Satım İşlemleri	19.820	85.932	105.752
Para Swapları	617.179	1.422.629	2.039.807
a) Swap Para Alım	69.929	906.696	976.625
b) Swap Para Satım	547.250	515.933	1.063.183
Faiz Swapları	263.675	1.047.190	1.310.865
a) Swap Faiz Alım	132.287	523.221	655.507
b) Swap Faiz Satım	131.388	523.970	655.358
Diğer Türev Alım	20.285	238.477	258.762
Diğer Türev Satım	32.722	116.934	149.656
Toplam	1.001.472	2.975.216	3.976.688

Sektördeki riskten korunma ve alım satım amaçlı yapılan türev işlemlere ait hacim, türev ürünlerden elde edilen kar/zarar ve bankaların aktif toplamı bilgisi Tablo 6’da (TBB-Türkiye Katılım Bankaları Birliği, Bağımsız Denetim Raporları, Erişim Adresi: <https://www.tbb.org.tr/tr/bankacilik/banka-ve-sektor-bilgileri/istatistiki-raporlar/59> ve <https://tkbb.org.tr/sayfa/detay/denetim-raporlari-122#1644>) gösterilmektedir. Tablo 6’da da görüleceği üzere aktif büyüklüğü olarak ilk dört sırada yer alan Ziraat Bankası, Vakıf Bank, Halkbank ve İş Bankası’nın yanında birçok sektör oyuncusu 2020 ve 2019 yıllarında riskten korunma amaçlı türev finansal araçları kullanmamışlardır.

Tablo 3: 2019-2020 Yıl Sonu Bankacılık Sektörü Türev Ürün Kullanım Bilgisi

***Milyon TL**

Banka Adı	Riskten Korunma Amaçlı Türev Ürün Kullanımı		Türev Ürün Kullanımı		Aktif Toplamı	
	2020	2019	2020	2019	2020	2019
YKB	94.648	102.994	438.848	446.854	459.694	387.496
Akbank	84.507	64.594	601.473	529.471	446.101	360.501
Finansbank	74.494	80.250	312.150	250.313	227.253	181.681
Eximbank	54.957	49.665	60.431	63.996	204.227	162.883
Garanti	36.414	60.542	454.191	340.388	492.798	391.152
TEB	24.007	25.954	127.333	112.444	140.048	107.350
TSKB	19.841	16.520	55.917	55.949	51.466	42.000



Alternatifbank	5.787	860	32.473	27.185	35.598	28.945
Burgan Bank	3.543	3.143	41.988	29.471	23.124	18.893
ING Bank	3.246	7.286	82.789	93.614	61.225	57.145
Şeker Bank	912	924	15.258	8.774	37.504	30.596
İş Bankası	0	0	403.811	278.177	593.902	468.059
Ziraat	0	0	358.108	253.353	942.601	649.756
Vakıfbank	0	0	230.090	174.864	698.897	419.426
Denizbank	0	0	177.373	120.800	199.256	156.478
HSBC	0	0	127.234	119.115	43.482	34.947
Odea	0	0	98.554	77.054	40.036	32.667
Kuveyt Türk	0	2.452	96.829	57.709	152.290	104.439
Halkbank	0	0	76.804	73.303	680.026	457.045
Vakıf Katılım	0	0	43.115	18.748	53.158	30.349
Fibabanka	0	2.198	36.847	32.917	27.225	21.886
Türkiye Finans	0	1.120	32.341	15.020	81.371	52.427
Diğer*	0	848	72.730	42.573	408.964	290.046
Sektör Toplamı	402.356	419.350	3.976.644	3.222.092	6.100.247	4.486.167

Not: Diğer kaleminde belirtilen 2020 Yılı sonu verilerine göre türev ürün kullanım hacmi 15 Milyar TL altında olan bankalar şunlardır. Adabank, Aktif Banka, Albaraka, Anadolubank, Arap Türk Bankası , Bank of America, Bank Pozitif, Bank of China Turkey, Bank Mellat, Birleşik Fon Bankası , Citibank, 'Deutsche Bank, Diler Yatırım Bankası, Emlak Katılım, Golden Global Yatırım Bankası, GSD Yatırım Bankası, Habib Bank Limited, ICBC Turkey Bank, Intesa Sanpaolo, İller Bankası, İstanbul Takas ve Saklama Bankası, JPMorgan Chase Bank, Merrill Lynch, MUFG Bank Turkey , Nürol Bank , Pasha Yatırım Bankası, Rabobank, Standard Chartered, Société Générale (SA), Turkish Bank, Turkland Bank , Türkiye Kalkınma ve Yatırım Bankası, Ziraat Katılım

2020 yılında sektörün aktif toplamı 6 Trilyon TL'yi, türev ürün kullanımı 3,9 Trilyon TL'yi, türev ürünlerden ise riskten korunma amacı ile yapılan işlemlerin toplamı ise 400 Milyar TL'yi aşmıştır. 2020 itibarıyla Türk bankacılık sektörünün aktif toplamının %65'i kadar türev işlem yapılmış, bu türev işlemlerin sadece %10'u riskten korunma amacı ile yapılmıştır. Türev işlemlerin neredeyse %90'ı alım-satım amacı ile yapılmıştır.

Tablo 6'daki veriler analiz edilirken, riskten korunma amaçlı türev ürün kullanmayan bankalar hariç tutulduğunda, riskten korunma amaçlı türev ürün kullanım toplamının, bu ürünleri kullanmayı tercih eden bankaların aktif toplamına ve toplam türev ürün kullanımlarına oranı %18 seviyelerinde çıkmaktadır. Aynı analizde Sektörde faaliyeti bulunan 54 bankanın 43'ünde riskten korunma amaçlı türev ürün kullanımı bulunmamaktadır. Bu 43 bankanın aktif toplamı da 3,9 Trilyon TL'ye tekabül etmektedir. Buradaki riskin fark edilmesi ve yakinen izlenmesi gerekmektedir.

Geçmişten günümüze doğru bir analiz yapıldığında ise, 2002 yıl sonunda Sektörün aktif büyüklüğü yaklaşık 213 Milyar TL iken Sektörde yapılan türev işlem hacmi 25 Milyar TL ile sektörün aktif büyüklüğünün %12'sine tekabül etmektedir (BDDK, 2002, Bilanço Dışı İşlemler, Erişim Adresi: <https://www.bddk.org.tr/bultenaylik>). 2010 yılı sonunda ise sektörün aktif büyüklüğü yaklaşık 1 Trilyon TL'ye, aynı dönemde yapılan türev işlem toplamı ise 391 Milyar TL'ye yaklaşarak toplam aktiflerin %39'una ulaşmıştır. Bu dönemde riskten korunma amacı ile yapılan türev işlemlerin, toplam türev işlemlerdeki payı ise %8,6 seviyesindedir (TBB ve TKBB, Bağımsız Denetim Raporları, Erişim Adresi:



<https://tkbb.org.tr/sayfa/detay/denetim-raporlari-122#1644>

ve

<https://www.tbb.org.tr/tr/bankacilik/banka-ve-sektor-bilgileri/istatistiki-raporlar/59>).

Buradan da görüleceği üzere geçen son 20 yılda hem kullanılan türev ürünlerin sektörün toplam aktif içindeki payı hem de riskten korunma amaçlı türev ürün kullanımı artmıştır.

Bu çalışmada bahsedilen kur, likidite ve faiz riskini yönetmek bankaların bilanço salahiyeti ve sürdürülebilirlikleri için hayati öneme haizdir. Bu risklerin yönetilememesi sonucunda faaliyetleri sonlandırılan Demirbank ve Herstatt Bank örneklerinde olduğu gibi diğer Sektör oyuncularının da benzer talihsiz olaylarla karşılaşmaması adına aktif risk yönetimi yapmaları, bilançolarının kaldıramayacağı spekülasyon işlemlere girmemeleri gerekmektedir.

4. LİTERATÜR TARAMASI

Sawaichiro KAMATA (1990) yayınladığı “Herstatt Riskini Ölçme” isimli çalışmasında, Herstatt Riskini tanımlayarak, zaman farkından kaynaklı olarak tarafların karşılıklı olarak farklı para birimlerindeki yükümlülüklerini yerine getirememelerini incelemiştir. Sawaichiro, kayıp olasılığı çarpı kayıp miktarı olan risk hesaplama formülü, Herstatt riskini ölçmek için uyarlamıştır. Herstatt Riskinde zaman farkı ne kadar fazla olursa, yükümlülükleri yerine getirmeme olasılığı da o kadar çok olmaktadır. Formül şöyledir; Herstatt Risk (USD Saat)= İşlem Tutarı (USD)*Zaman Farkı (Saat). Örneğin, A ve B bankaları arasında bir 1 Milyon USD’lik bir yabancı para takası olacak, A bankası Japon Yeni satın USD alacak, Yen için yükümlülüğü yerine getirme zamanı 15:00 (Japon yerel saati) USD için yükümlülüğü yerine getirme zamanı ise 18:00 (Doğu standart saati ile), Yen’in USD’den 3 saat önce ödenmesi ve iki ülke arasındaki zaman farkı da 14 saat olarak dikkate alındığında toplam 17 saatlik fark, 1 Milyon USD’lik işlemde 17 Milyon USD’lik bir Herstatt Riski oluşturur.

Kemalettin ÇONKAR ve H.Ali ATA’nın (2002) yaptıkları “Riskten Korunma Aracı Olarak Türev Ürünlerin Gelişmiş Ülkeler ve Türkiye’de Kullanımı” isimli çalışmasında, küresel finans piyasalarında risklerin ve bu risklere bağlı olarak riskten korunma amaçlı türev ürün kullanımının arttığı sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca Türkiye’de 1980’li yıllardan sonra kullanılmaya başlanan türev ürünlerin büyük çoğunluğunun vadeli döviz alım-satım işlemlerine akabinde ise yoğun kullanılan türev ürünlerinin swap işlemleri olduğu tespit edilmiştir. 1997 yılında Türkiye bankacılık sektöründen türev ürün kullanım hacmi sadece 7 Milyar TL iken bu rakam 2000 yılında 60 Milyar TL seviyesine ulaşmıştır.

Nazım ASLAN’ın (2009) yazdığı “Bankacılıkta Faiz Riski ve Yönetimi” konulu yüksek lisans tezinde, bankacılıkta karşılaşılan faiz riski tanımlanarak faiz riskinden korunma ve bu riski yönetme yöntemleri incelenmiş ve durasyon yöntemi ile banka bilançolarındaki faize duyarlı ürünlerin faiz riskine karşı korunmasını amaçlayan bir çalışma yapmış. Çalışması sonucunda; durasyon yöntemi, portföyünde ağırlıklı olarak sabit getirili menkul kıymet bulunduran bankaların portföy durasyonunu doğru hesaplayıp buna göre türev enstrümanlarla faiz şoklarına karşı bilançolarını koruyabilecekleri sonucuna varmıştır.

Eşref KULOĞLU’nun (2014) “Türev Ürün Kullanımının Bankaların Faiz Oranı, Döviz Kuru ve Operasyonel Riskine Etkisi: Türk Bankacılık Sektöründe Bir Uygulama” konulu yüksek lisans tezinde Sektöre yer alan bankaların 2012 itibarıyla katılım bankaları hariç 45 bankanın türev ürün kullanımının faiz oranı riski, döviz kuru riski ve operasyonel riski üzerindeki etkisi araştırılmıştır.

Luc LEAVEN ve Fabian VALENCIA (2018) tarafından hazırlanan “Systemic Banking Crises Revisited - IMF Working Paper” ile 1970-2017 yılları arasında Dünya



çapında yaşanmış bankacılık krizleri analiz edilerek, söz konusu krizlerin ülke ekonomilerine yaşattığı yıkıcı etki sayısal olarak ifade edilmiştir.

Bülent NAVRUZ'un (2019) "Bankacılıkta Sistemik Risk Sorunu ve Pigovian Çözüm Yaklaşımı: Türk Bankacılık Sektörü Açısından Bir Değerlendirme" konulu çalışmasında, büyük ölçeğe sahip bankalar önderliğinde finansal kuruluşların sebep oldukları sistemik risk ve bu riskin kamu maliyesine yükü irdelenmiştir. Ayrıca bu çalışmada sistemik kriz tanımına değinilerek, döviz kuru ve bankacılık krizi ilişkisi ele alınmıştır.

Melis AĞCA'nın (2019) "Türkiye Bankacılık Sektöründe, Türev Araçların Finansal Riskten Korunma Aracı Olarak Kullanımının Etkisi" konusu yüksek lisans tezinde, bankaların maruz kaldıkları risklere, türev araç türlerine değinmiş ve 2008 küresel finansal krizin Türk Bankacılık Sektörüne etkisini inleyerek 2007 Aralık itibarıyla katılım bankacılığı hariç sektörün riskten korunma amaçlı ve alım-satım amaçlı türev ürün kullanımına yer vermiştir.

Gamze TAŞTEMEL'in (2020) yazdığı Türkiye'deki Bankaların Türev Ürün Kullanım Yoğunluğu konulu makalede, TBB'nin verilerine göre aktif büyüklüğü sıralamasındaki ilk 10 bankanın 2015-2019 yılları arasındaki riskten korunma amaçlı ve alım-satım amaçlı türev ürün kullanım bilgisine yer verilmiştir.

5. SONUÇ

Türkiye özelinde Demirbank, Almanya özelinde Herstatt Bank ve diğer yaşanmış birçok bankacılık krizinin temelinde yatan kur, faiz ve likidite riskinin yönetimi büyük önem arz etmektedir. Regülasyon kuruluşlarına burada büyük sorumluluk düşmektedir. Bankaların alacağı riskleri önceden sınırlamaları, belirli sermaye yeterliliğine uymayan bankaların alacağı riskleri önceden önlemleri olası bir ülke içindeki veya Dünya geneline sirayet edecek sistemik bir bankacılık riskinin önüne geçmek için hayati öneme haizdir. Bu yüzdendir ki Herstatt Bankası krizi sonrası Basel Komitesi kurulmuş ve emredici olamamakla beraber finansal sisteme tavsiye niteliğinde Basel kriterlerini açıklamışlardır. Bu standartlar unutulmamalıdır ki asgari şartlardır. Ülkemiz Basel kriterlerinde yer alan asgari Sermaye Yeterlilik Oranı'nı %8 değil de %12 olarak uygulamaktadır. Bu uygulamanın Türkiye'ye faydası 2008 Mortgage krizinde fazlasıyla görülmüş Sektör bu krizi en az hasarla atlattır.

Bankalar yine de maruz kaldıkları faiz, kur ve likidite risklerini yönetmek adına hedge işlemleri yapmalıdır, unutulmamalıdır ki hedge edilmeyen riskler bankalara yüksek kazanç sağlayacağı gibi yüksek zararlara da maruz bırakabilir. Bankaların bir güven unsuru olduğu ve belirli süreler için faaliyetlerine başlamadıkları düşündüklerinde, reel sektörün başlıca destekçisi olan bankaların risklerini iyi yöneterek sürdürülebilir bir yaşam döngüsü ile paydaşlarına ve reel kesime desteklerini sunmaları gerekir.

Çalışmanın detayında yer verdiğimiz Sektörün aktif hacminin 2002'li yıllardan 213 Milyar TL'den 2020 sonunda 6 Trilyon TL'ye ulaşması, türev ürün kullanımının ise aynı dönemde 25 Milyar TL'den 3,9 Trilyon TL'ye ulaşması, sektörün türev ürünlere teveccühünü göstermektedir.

2020 sonu itibarıyla türev ürünlerden ise riskten korunma amacı ile yapılan işlemlerin toplamı ise 400 Milyar TL'yi aştığı görülmektedir. Yine aynı dönemde Sektörün aktif toplamının %65'i kadar türev işlem yapılmış, bu türev işlemlerin sadece %10'u riskten korunma amacı ile yapılmıştır. Türev işlemlerin neredeyse %90'ı alım-satım amacı ile yapılmıştır. Sektörde faaliyet gösteren 54 bankadan aktif toplamı 3,9 Trilyon TL olan 43 banka, riskten korunma amaçlı türev ürünü kullanmamaktadır.

Bu riski ortaya koyan çarpıcı verilerin başında; 2021 Mart verilerine göre Sektörün kredi stoğunun %64'ünün TL olmasına karşın, Sektörün bu kredileri fonlama aracı kullandığı mevduat stoğunun sadece %45'inin TL cinsinden olması; Türkiye'nin dolarizasyona yönelmiş bir ekonomi olması; Sektörün 42,5 gün ortalama mevduat



fonlaması ile 15,5 aylık ortalama vadeye sahip bir kredi stoğunu çevirmeye çalışıyor olması; ve riskten korunma amaçlı türev ürün kullanımının mevcut hacimlere göre az olması sayılabilir. Sektörün bu bahsettiğimiz nedenlerden dolayı kur, likidite ve faiz riskine açık olduğu görülebilmekle beraber buradaki riskin fark edilmesi ve yakinen izlenmesi gerekmektedir.

REFERENCES

- Bank for International Settlement-BISa (2013), Basel III: The Liquidity Coverage Ratio and Liquidity Risk Monitoring Tools, 4
- Bank for International Settlement-BISb (2014), Basel III: The Net Stable Funding Ratio, 3
- BDDK, <https://www.bddk.org.tr/BultenAylik> (Erişim tarihi:12.05.2021)
- Çonkar K. ve Ata A. (2002) “Riskten Korunma Aracı Olarak Türev Ürünlerin Gelişmiş Ülkeler Ve Türkiye’de Kullanımı”, *Afyon Kocatepe Üniversitesi İİBF Dergisi*, Cilt 4 (2), 3-4
- IMF Working Paper, (2018) Systemic Banking Crisis Revisited, 3-8-18-20
- Investopedia, <https://www.investopedia.com/terms/s/swap.asp> (Erişim tarihi:15.05.2021)
- Kamata S. (1990) “Measuring Herstatt Risk”, *BOJ Monetary and Economic Studies*, Cilt 8 (2), 60
- Navruz B. (2019) “Bankacılıkta Sistemik Risk Sorunu ve Pigovian Çözüm Yaklaşımı: Türk Bankacılık Sektörü Açısından Bir Değerlendirme”, TBB Yayın No 330, 35
- Ngalawa J. ve Ngare P. (2014) “Interest Rate Risk Management for Commercial Banks in Kenya”, *IOSR Journal of Economics and Finance*, Cilt 4 (1), 11
- TCMBa, Terlimler Sözlüğü, 24-43
- TCMBb, (2020) Finansal İstikrar Raporu, Sayı 31, 51
- Türkiye Bankalar Birliği, <https://www.tbb.org.tr/tr/bankacilik/banka-ve-sektor-bilgileri/istatistiki-raporlar/59> (Erişim tarihi:12.05.2021)
- Türkiye Katılım Bankaları Birliği, <https://tkbb.org.tr/sayfa/detay/denetim-raporlari-122#1644> (Erişim tarihi:12.05.2021)
- Wikipedia, https://en.wikipedia.org/wiki/Herstatt_Bank